

CMENTARZ
WOJENNY
W
KOŁOBRZEGU

Kołobrzaska nekropolia

Kołobrzaska nekropolia jest przestrzenią pamięci tworzącą wspólnotę żywych i umarłych, gdzie obok żołnierskich mogił z czasów II wojny światowej, utworzono osobne kwatery dla kombatantów Wojska Polskiego i weteranów Polskich Sił Zbrojnych, żołnierzy Armii Krajowej i Sybiraków. W wydzielonej mogile miejsce spoczynku odnaleźli również dwaj żołnierze niemieccy polegli w 1945 r., których szczątki znaleziono we wraku samolotu Focke-Wulf 190 wydobytym z Morza Bałtyckiego.

Jedna przestrzeń sepulkralna podzielona administracyjnie i architektonicznie na cmentarz wojenny i cmentarz komunalny, w świadomości społecznej tworzy wspólnotowy wymiar celebracji pamięci o zmarłych.

Po blisko 80 latach od zakończenia II wojny światowej mieszkańcy Kołobrzegu nadal odwiedzają mogiły żołnierskie i wspominają poległych.

Widok na kwatery żołnierskie na cmentarzu wojennym.

Cmentarz stanowi ważne miejsce pamięci o wielkiej bitwie o miasto przekazywanej kolejnym pokoleniom.

Gmina Miasto Kołobrzeg sprawuje opiekę nad Cmentarzem Wojennym na mocy Porozumienia z Wojewodą Zachodniopomorskim.

Cmentarz Wojenny w Kołobrzegu jest objęty ochroną prawną na podstawie

art. 22 ust 2, 4 i 5 ustawy z dnia 23 VII 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: figuruje w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Kołobrzeg. Organizację pochówków, utrzymanie i opiekę nad nekropolią reguluje ustawa z dnia 28 III 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych.

Płyty nagrobne w zbiorowych mogiłach żołnierskich na Cmentarzu Wojennym.

Za polski Kołobrzeg

Cmentarz Wojenny w Kołobrzegu jest jednym z większych obiektów grobownictwa wojennego w Polsce. Po zakończeniu działań wojennych uporządkowanie pochówków poległych było jednym z zadań nowej administracji.

W czasie walk o Kołobrzeg toczących się od 4 do 18 III 1945 r. poległo ponad dwa tysiące żołnierzy. Teren miasta i najbliższej okolicy usłany został tymczasowymi mogiłami. Nazwiska poległych najczęściej pisano kopiowym ołówkiem na kawałku deski i mocowano na krzyżu.

W 1945 r. przy Forcie Ujście i zbudowanej na nim nowej latarni morskiej urządzono niewielki cmentarz, na którym pochowano ekshumowanych z różnych miejsc 46 żołnierzy sowieckich i 16 żołnierzy polskich. Cmentarz otwarto i poświęcono 1 XI 1945 r. Była to kwatera o charakterze symbolicznym – pełniła

funkcję miejsca spotkań delegacji podczas wydarzeń rocznicowych. Godnemu upamiętnieniu w tym miejscu żołnierzy Wojska Polskiego nie sprzyjała symbolika radziecka na latarni morskiej. Cmentarz ten ostatecznie zlikwidowano w 1963 r.

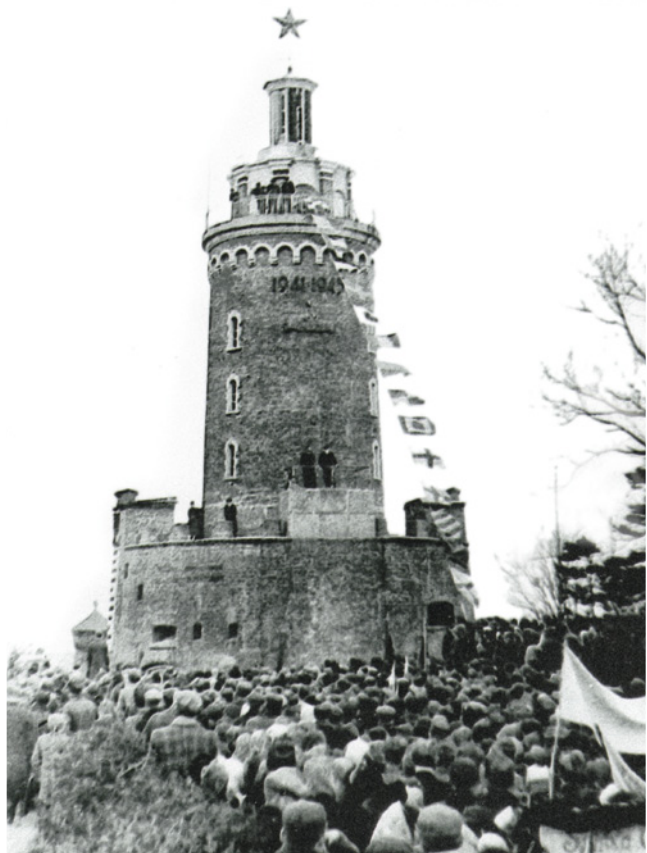
Tworzenie właściwego upamiętnienia rozpoczęło się w 1948 r., gdy na kołobrzeskim cmentarzu komunalnym (funkcjonującym na terenie starego cmentarza niemieckiego w Karlsbergu, miejscowości należącej do miejskiej gminy Kolberg) utworzono wojenną kwaterę, do której zespół powołany przez Zarząd Główny PCK przenośli ciała ekshumowanych żołnierzy polskich i sowieckich, poległych w walkach o miasto w 1945 r. W protokołach z ekshumacji nazwiska poległych pojawiały się sporadycznie, żołnierze nie mieli tabliczek identyfikacyjnych i dokumentów, napisy na prowizorycznych mogiłach stały się nieczytelne.

W latach 1959–1963 kwatery ze szczątkami żołnierzy przy ul. 6. Dywizji Piechoty otrzymała trwałą oprawę architektoniczną zaprojektowaną przez architekta Wiktora Tolkina. Na płytach z piaskowca wyryto nazwiska żołnierzy na podstawie różnych zachowanych źródeł.

W latach 1979–1980 z inicjatywy Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Koszalinie wydzielono kwaterę wojenną z cmentarza komunalnego, znaczenie ją rozbudowano, nadając jej formę Cmentarza Wojennego. Architekturę cmentarną zaprojektował artysta plastyk Zygmunt Wujek, a wykaz nazwisk poległych i innych tekstów opracował dr Hieronim Kroczyński. W nowej oprawie groby zostały przykryte granitowymi płytami. Nazwiska umieszczone na płytach nagrobnych odtworzone zostały z ewidencji poległych.

1 listopada 1945 r. na tarasie latarni morskiej odbyła się uroczystość poświęcenia pierwszego w Kołobrzegu cmentarza wojennego, fot. W. Wiśniewski, ze zbiorów Hieronima Kroczyńskiego.

Tymczasowe mogiły żołnierskie na terenie Kołobrzegu, fot. ze zbiorów Hieronima Kroczyńskiego ►

Rok 1948 – pierwsze pochówki po ekshumacjach na wydzielonej kwaterze wojennej przy ul. 6. Dywizji Piechoty, fot. ze zbiorów H. Kroczyńskiego

Spacer po Cmentarzu Wojennym

Wchodzimy na teren nekropolii od strony ulicy 6. Dywizji Piechoty przekraczając nisko zawieszony kuty łańcuch i tablicę na granitowym głazie z napisem: *Cmentarz Wojenny w Kołobrzegu*. Po lewej stronie granitowe tablice informują o historii cmentarza w czterech wersjach językowych: polskiej, rosyjskiej, niemieckiej i angielskiej.

Dominantę wejścia stanowi monumentalny pomnik – sarkofag o kształcie prostopadłościanego grobowca nakrytego gładką marmurową płytą. Od frontu znajduje się inskrypcja: *Za polski Kołobrzeg*. Nad nią znak piastowskiego orła. Po bokach umieszczono płaskorzeźby przedstawiające sceny bitewne z dziejów oręża polskiego: z marca 1945 r. i podczas zwycięskiej wyprawy Bolesława III Krzywoustego w 1107 r. We wnętrzu grobowca umieszczone zostały urny z ziemią zebraną w miejscach, gdzie żołnierze toczyli najcięższe walki podczas szturmów na miasto (mosiężne medaliony przykrywają zamurwane urny).

Sarkofag, autor: Zygmunt Wujek.

SKI
ZEG

Płyte sarkofagu wieńczy hełm żołnierza 1 Armii Wojska Polskiego oraz średniowieczny szyszak rycerski. Ośią kompozycji jest aleja z granitowych płyt prowadząca od głównego wejścia do Pomnika Chwały.

Centrum cmentarza wyznacza plac apelowy z umieszczonym na podwyższeniu Pomnikiem Chwały, wzniesionym w 1963 r. przez Wiktora Tołkina. W czasie przebudowy cmentarza pomnik otrzymał bliźniaczy rewers, widoczny od strony mogił. Na lekko łukowatej betonowej ścianie w kolorze głębokiego antracytu umieszczona jest tarcza z mieczami nawiązująca do tradycji bitwy pod Grunwaldem. Kontekst ówczesnej polityki historycznej odzwierciedlają napisy umieszczone na dole pomnika oraz dwie żołnierskie mogiły po jego stronach: ppor. Emilii Gierczak oraz mjr. Konstantego Klimenki.

Za Pomnikiem zaprojektowano kwatery z mogiłami żołnierzy. Według dostępnych źródeł podaje się, że pochowanych jest tu ponad 1.400 osób.

Zbiorowe mogiły oznaczone są w 16 kwaterach. Spoczywają w nich szczątki poległych żołnierzy

polskich i sowieckich walczących w marcu 1945 r. (kwatery A–M, O), robotników przymusowych (kwatery N), żołnierzy Wojska Polskiego z Armii Pomorze zmarłych z ran w Kołobrzegu w 1939 r. (kwatery P). Kolumny imion i nazwisk z datami urodzin, śmierci oraz stopniami wojskowymi poprzedzielane są symbolami przynależności wojskowej – piastowskim orłem lub sowiecką gwiazdą. Przy kilkudziesięciu nazwiskach wygrawerowano także Gwiazdy Dawida.

Surowy, identyczny wygląd mogił wyraża specyfikę żołnierskich nekropolii – równości wobec śmierci.

Jednorodna struktura cmentarza została uzupełniona o ołtarz połowy zbudowany z kamieni ze zniszczonego w czasie wojny kościoła p.w. św. Jerzego – jednego ze strategicznych punktów natarcia podczas marcowej bitwy 1945 r. Dopiero w 1991 r. z inicjatywy Koła Związku Sybiraków dostawiono prosty dębowy krzyż z dewizą Wojska Polskiego: *Bóg – Honor – Ojczyzna*. U podstawy krzyża tablica z napisem: *Wieczna cześć i chwała polskim żołnierzom poległym za ojczyznę na wszystkich frontach świata.*

Makieta, autor: Zygmunt Wujek

MAPA ROZMIESZCZENIA GROBÓW NA CMENTARZU WOJENNYM W KOŁOBRZEGU

ul. 6. Dywizji Piechoty,
78-100 Kołobrzeg

Mogiła
żołnierzy
niemieckich

Wyjście
na teren
cmentarza
komunalnego

Kwarty żołnierskie

Cmentarz
komunalny

Pomnik Chwały

CMENTARZ WOJENNY

PLAC APELOWY

Pomnik w hołdzie
uczestnikom walk

Pomnik

KWATERA
SYBIRAKÓW

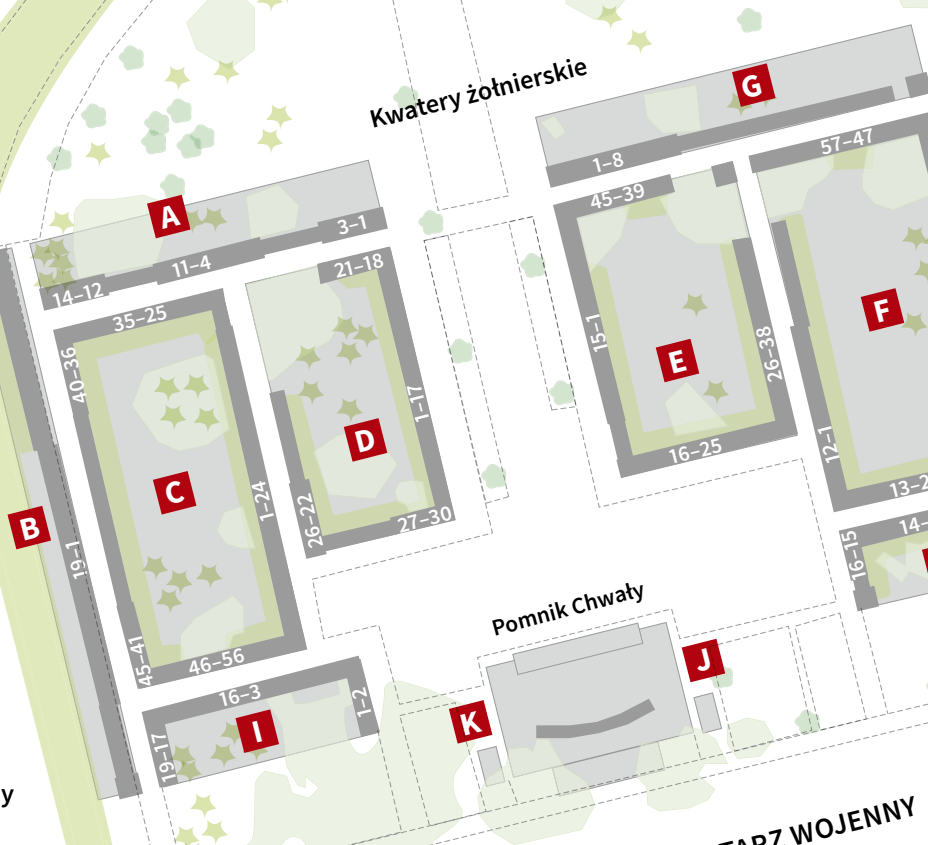
Ściana Pamięci
Polskiej Golgoty
Wschodu

Dąb
Zgody

KWATERA UCZESTNIKÓW
WALK 1939, LENINO,
MONTE CASINO,
KOŁOBRZEG

Dąb
Pokoju

Pomnik
Matka Polka

KWATERA
ARMII
KRAJOWEJ

Pomnik

Cmentarz
komunalny

Ołtarz polowy

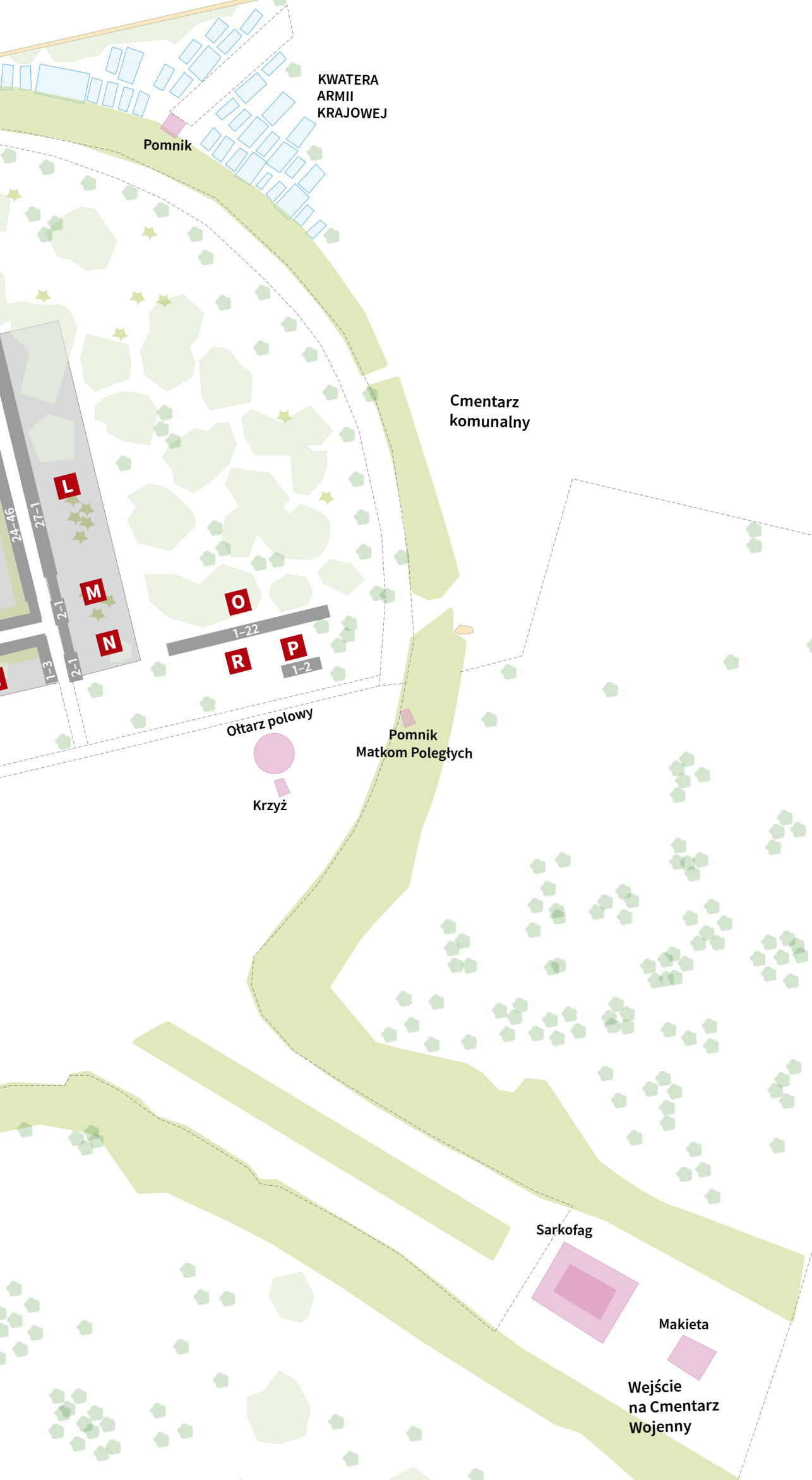
Pomnik
Matkom Poległym

Krzyż

Sarkofag

Makieta

Wejście
na Cmentarz
Wojenny

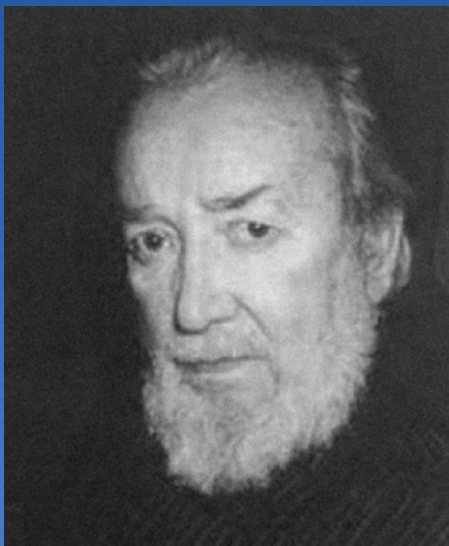

*Sybiracy, AK-owcy, ZW Kombatanci,
Wojsko Polskie, Mieszkańcy Kołobrzegu.*
Obecnie przy ołtarzu posadowiony
jest metalowy krzyż wykonany przez
artystę Zygmunta Wujka. Nieopodał,
umieszczona została rzeźba jego
autorstwa – „Matkom Poległych”.

We wrześniu 2009 r. przy rozbiórce
sowieckiego pomnika w parku przy

Ołtarz polowy z krzyżem.

WIKTOR TOŁKIN

ur. 21 II 1922–zm. 07 V 2013 r.

Architekt, artysta rzeźbiarz, żołnierz AK, pseudonim „Ostoja”, uczestnik Powstania Warszawskiego. Więzień niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego KL Auschwitz-Birkenau oraz niemieckiego obozu jenieckiego Sandbostel koło Bremy. Członek Stowarzyszenia Architektów RP Oddział Wybrzeże.

Absolwent Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej. Absolwent Wydziału Rzeźby Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku.

Twórca monumentalnej rzeźby pomnikowej, często o wydźwięku martyrologicznym, m.in.: Pomnik Walki i Męczeństwa na terenie byłego niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof (1968); Pomnik Walki i Męczeństwa oraz Mauzoleum-panteon na terenie byłego niemieckiego obozu koncentracyjnego w Lublinie, tzw. na Majdanek (1969); Pomnik Czynu Polskiego Oręża w Pucku (1978).

Tematy martyrologiczne przez niego podejmowane wiążą się z traumatycznymi przeżyciami artysty w obozie koncentracyjnym KL Auschwitz i podczas powstania warszawskiego. W swoich rzeźbach Tołkin poszukiwał nowej symboliki, która poprzez rozwiązania formalne będzie służyła nie tylko rozliczeniu się z traumą przeszłości, ale i pojednaniu w teraźniejszości, jak również głoszeniu swego memento przyszłym pokoleniom.

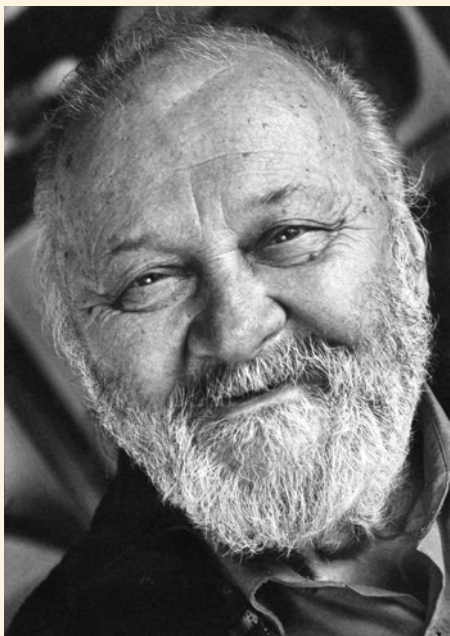
Na terenie Kołobrzegu znajduje się kilka dzieł jego autorstwa: Pomnik Zaślubin Polski z Morzem w Kołobrzegu (1963); Pomnik Chwały na cmentarzu wojennym w Kołobrzegu. Był także projektantem aranżacji cmentarza w 1963 r.

Pomnik Chwały, autor: Wiktor Tołkin

NAGRODY I WYRÓŻNIENIA:
w 1954 r. – I nagroda w konkursie na projekt architektoniczno-rzeźbiarski na Łuk Wyzwolenia, Lublin.
W 1967 r. – III nagroda (realizacja) w konkursie na koncepcję pomnika ofiar obozu Majdanek (z Janem Dembkiem).

Wiktor Tołkin zmarł 7 V 2013 r. i spoczął na Cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku.

ZYGMUNT WUJEK

ur. 22 IX 1938–zm. 22 XII 2018 r.

Wybitny artysta Pomorza Środkowego, związany z Koszalinem od 1965 r. Absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Poznaniu: kierunek rzeźba (1965), doktorat (1998),

wykładowca Instytutu Wzornictwa Politechniki Koszalińskiej, współorganizator koszalińskiego Klubu Inteligencji Katolickiej, członek Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Artysta stworzył ponad 200 pomników na terenie Pomorza i poza granicami kraju: w Korei, Indiach, Niemczech, USA i Hiszpanii. Źródłami inspiracji Zygmunta Wujka często stawały się materiały archiwalne i artefakty związane z wydarzeniami oraz ważnymi postaciami z historii Polski. W latach 1965–1981 i od 1989 członek Związku Polskich Artystów Plastyków, 1979–1981 i 1989–1995 prezes Zarządu Okręgu ZPAP w Koszalinie. 1982–1989 działacz kultury niezależnej: organizator spotkań, wystaw w galeriach przykościelnych i prywatnych, organizator Tygodni Kultury Chrześcijańskiej w Koszalinie. 1982–1983 autor pomnika Jana Stawisińskiego (górnika zastrzelonego w kopalni „Wujek”) na koszalińskim cmentarzu, w 1983 autor tablicy w kościele oo. Franciszkanów poświęconej internowanym w Darłówniku, w 1985 epitafium poświęconego ks. Jerzemu Popiełuszcze w katedrze w Koszalinie. Od 1994 wykładowca

w Instytucie Wzornictwa Politechniki Koszalińskiej, 1994–1998 radny Rady Miejskiej w Koszalinie. Członek nadzwyczajny Światowego Związku Żołnierzy AK. Odznaczony Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1983), Złotym Krzyżem Zasługi (1998), Krzyżem Sybiraków (1998), Gryfem Zachodniopomorskim (2007).

Na terenie miasta Kołobrzeg znajduje się kilka dzieł jego autorstwa: architektura cmentarna na Cmentarzu Wojennym (sarkofag, krzyż ołtarzowy, 1980), pomnik oraz koncepcja zagospodarowania Kwatery Żołnierzy Armii Krajowej (1995), rzeźba Matki Polki w Kwaterze Uczestników Walk 1939, Lenino, Monte Cassino, Kołobrzeg (1995), pomnik Arcybiskupa Marcina Dunina (1990) Płyta z epitafium biskupa Reinberna (2007) i Tablica 975 lat Biskupstwa w Kołobrzegu (1981) przy Bazylice Konkatedralnej, lapidarium żydowskie w Parku Teatralnym (2002).

Zygmunt Wujek zmarł 22 XII 2018 r. i spoczął na Cmentarzu Komunalnym w Koszalinie.

Pomnik Matka Polka, autor: Zygmunt Wujek.

HIERONIM KROCZYŃSKI

ur. 1934 r.

Doktor nauk humanistycznych, historyk i muzeolog. Organizator Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu i dyrektor tej placówki w latach 1972–2002.

Współtwórca aranżacji Cmentarza wojennego w Kołobrzegu w 1980 r.: scenariusz tekstów i symboli.

Autor 20 książek oraz kilkudziesięciu mniejszych prac i dzieł współautorских. Miedzy innymi: *Zaślubiny Polski z morzem* (1989, 1999), *Wojsko Polskie na Pomorzu Zachodnim i Krajnie w roku 1807* (1990), *Dawny Kołobrzeg – Das alte Kolberg* (1997, 1999, 2003), *Kronika Kołobrzegu* (2000, 2005), *Powojenny Kołobrzeg – wybór źródeł* (2004, 2018), *Kołobrzeska księga poległych* (2005), *Kołobrzeg miasto twierdza* (2006), *Polskie tradycje morskie 967–1945* (2012), *Kołobrzeg dawniej – Kolberg damals* (2016), *50 lat Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu w służbie historii i kultury* (2013), *Jedenaście wieków Kołobrzegu – zapiski kronikarskie, t. 1* (2020).

Współtwórca 29 filmów telewizyjnych polskich i niemieckich. W latach 1994–2018 wyemitowano w lokalnej telewizji kołobrzeskiej 600 odcinków cyklicznej audycji „Gawęda historyczna dra Hieronima Kroczyńskiego”.

- WYDAWCA:** Gmina Miasto Kołobrzeg, 78-100 Kołobrzeg, ul. Ratuszowa 13
- OPRACOWANIE:** Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Kołobrzegu, 2023 r.
- NA PODSTAWIE:**
- » *Kołobrzaska Księga Poległych w drugiej wojnie światowej*, Hieronim Kroczyński, Wydawnictwo Kamera, Kołobrzeg 2005
 - » *Małe miejsce wielkich opowieści. Kołobrzesci Cmentarz Wojenny*, Monika Golonka-Czajkowska, *Journal of Urban Ethnology* 15/2017
 - » *Cmentarze i groby wojenne w Kołobrzegu*, Hieronim Kroczyński, *Nekropolie kirkuty cmentarze*, konferencja Szczecin, 2012
 - » *Wiktor Tołkin – rzeźbiarz. Monografia twórczości*, Magdalena Howorus-Czajka, Wydawnictwo Neriton, 2012
- PROJEKT/SKŁAD:** Darek Jakubowski, Wydawnictwo KAMERA
- ZDJĘCIA:** Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Kołobrzegu, ze zbiorów Hieronima Kroczyńskiego

Wydawnictwo bezpłatne, nakład 500 egzemplarzy

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

**Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego
funduszu celowego Groby i cmentarze wojenne w kraju**

*Renowacja nagrobków uczestników walk o Kołobrzeg
na Cmentarzu Wojennym w Kołobrzegu*

Dofinansowanie: 60.000 zł

Całkowita wartość: 75.000 zł

Następna strona: wejście na Cmentarz Wojenny, na pierwszym planie makieta oraz sarkofag.

ZA POLSKI
KOŁOBRZEG

6 DP

45

3 DP

WALKI O KOŁOBRZEG 4-18 III 1945